

היתר אשת אח ליבם (יבמות ב'-ח')

גליון 335

מבואר בגמ' בסוף דף ג' ע"ב שלמרות שעשה דחי לא תעשה אבל לא תעשה שיש בו כרת לא דחי. והקשו בתוס' (בד"ה לא תעשה שיש בו כרת וכו') דאמאי לא ילפינן מעשה דיבום דדחי לא תעשה דכרת דאשת אח וכו'. ואומר ר"י דמאשת אח לא מצי למילף בעלמא דלידחי עשה ל"ת שיש בו כרת דשאני אשת אח דמצותו בכך וא"א בענין אחר לקיים מצות יבום דאל"כ בטלה מצות יבום.

והקשה בקרן אורה דאטו אשת אח דחוי הוא, הא התירא הוא דהרי היא כאשתו לכל דבר, והיכי מצינן למילף מינה לשאר איסורא.

והיינו דחקרו האחרונים מהו גדר ההיתר של מצות יבום, ליבם אשת אח, האם זה בגדר של דחוי, שיש איסור אשת אח, והעשה דיבום דוחה אותה או שהאיסור אשת אח הותר לגמרי במקום יבום, דבמקום מצוה אינה אסורה כלל. ובתוס' מדויק שלמדו דהוי דין דחוי ודחייה ולכן הקשו דנילף מיבום לשאר מקומות דעשה דחי ל"ת שיש בו כרת. והקרן אורה הבין דהותרה לגמרי.

וכתב בקובץ הערות (סי' ט') שאין לומר שבתירוץ התוס' חזרו בהם, ולעולם נקטו תוס' למסקנה דהותרה האיסור דאשת אח, דהא לקמן בדרף ה' ע"ב כתבו בתוס' (בד"ה כולה משעטנז) דא"א ללמוד דעשה דחי ל"ת מהא דכהנים לובשים בגדי כהונה עם שעטנז משום דמצותו בכך ובענין אחר א"א לקיים מצותו כמו שפירשתי לעיל דלא ילפינן מאשת אח. וזה ברור דשם הוי דין דחיה דעשה דחי ל"ת בכלאים בבגדי כהונה, והתוס' דימו בינה לבין מה שכתבו בדרף ג' שא"א ללמוד דעשה דחי ל"ת שיש בו כרת מיבום כי מצותו בכך. הרי שנקטו שהדין של יבום הוא דין דחוי כמו בכל עשה דחי ל"ת.

והביא ר' אלחנן (שם) שביד רמה בסנהדרין (דרף נ"ג) כתב דלא כתוס', דתירץ על אותה קושיא דנילף מיבום דעשה דחי ל"ת שיש בו כרת, דמיבום אין ללמוד דשאני איסור אשת אח דכי קא מידחי במקום יבום לאו משום דאחי עשה ודחי ל"ת הוא דמידחי אלא משום דכיון דלא משכחת יבום אלא גבי אשת אח, ממילא שמעת דלא אסר רחמנא אשת אח אלא שלא במקום מצוה כגון היכא דיש לו זרע וכו'. הרי שנקט הרמ"ה שאשת אח הותרה במקום יבום. (עיי"ש בקובץ הערות באריכות).

ובאמת, דבכל עשה דוחה ל"ת שיטת רב נסים גאון (שבת קל"ג ע"א) היא שכל האיסור של שעטנז לא נאמר אלא שלא במקום מצוה (ציצית) אבל ציצית לא נכנסה בכלל אזהרה זו. וכן בכל לאו ישנו תנאי זה שמעיקרא לא נאמר במקום שיש בו קיום מצות עשה. אבל בפשטות נקטו דלא כרנ"ג ועשה דחי ל"ת הוא גדר של דחיה (מהרי"ק שורש קל"ט).

והנה לפי השיטה שהדין יבום הוא מדין דחיה קשה איך מותר ליבם לבוא עליה ביאה שניה, הרי בחייבי לאוין הותרה רק הביאה הראשונה שבה מקיים מצות עשה דיבום אבל בביאה השניה היא כבר אסורה עליו. וא"כ כל יבמה שאסורה על היבם מדין אשת אח וכל ההיתר הוא משום מצות יבום שדוחה, איך מותר לו לבוא עליה פעם שניה.

ובתוס' בדרף ח' ע"ב (בד"ה מלמד שמגרשה בגט ומחזירה) כתבו דמשמע שם דלביאה שניה לא צריך קרא להתיר, ואמאי והא מצוה דרמא רחמנא עליה עבדה מביאה ראשונה דהא ביאה שניה לא דחיה חייבי לאוין. וי"ל דביאה שניה לא צריכא קרא דסברא הוא דלא אמר רחמנא יבוא עליה לגרשה אחר ביאה ראשונה וכו'. וצ"ב בתירוצם דאם אין דחיה בביאה השניה, ועדיין עומדת עליו באיסור אשת אח איך מותר לבוא עליה. ובתוס' ישנים (שם) כתבו דהתם (בחייבי לאוין) ביאה ראשונה לא שריא רק ע"י דחיית הלאו אבל הכא דביאה ראשונה היתה בהיתר גמור א"כ לא ציוה הכתוב ליקחנה ולהוציאה מיד לאחר ביאה. משמע שנקטו דהוי הותרה אבל בתוס' כבר הוכח דס"ל דהוי דחוי, וא"כ קשה אמאי מותרת ביאה שניה.

וע"כ י"ל דנקטו התוס' דגם אם יבום מדין דחיה, מ"מ כיון שכתוב בתורה בפירוש ליקחנה לא מסתבר שיקחנה להוציאה, וע"כ דע"י הדחיה מותר לו גם ביאה שניה וכן הלאה אע"פ שבביאות הבאות כבר אינו מקיים מצות יבום. ויש שביארו יותר שאם תיאסר עליו ביאה שניה לא תוכל להתקיים מצות יבום כל עיקר, דהא לא מסתבר שיתחייב פעם אחת ויגרשנה מיד, וע"כ דכלול בדחיית הלאו שיבוא עליה ותהיה לו אשה מותרת לעולם.

ובאמרי משה (סי' ה' אות כ') כתב שלא כתבו התוס' שהיתר אשת אח הוא מדין דחיה אלא לפי ההו"א שבגמ' שעשה דוחה ל"ת שיש בו כרת אך אליבא דאמת שאינו דוחה בכל התורה אף לשיטתם אינו מדין דחיה אלא היתר גמור הוא.

ובחידושי רבי נחום (ג' ע"ב, אות ל"ז) כתב דלמרות שנקטו תוס' דיסוד ההיתר של אשת אח ליבום הוא מדין עשה דוחה ל"ת, מ"מ דינו דהותרה, דגם מדין עשה דוחה ל"ת שייך שיחול דין הותרה אי נצרך לקיום העשה דיותר הלאו.

וביאר שם דאם היה רק דין דחיה, הרי אין תפיסת קידושין בחייבי כריתות. ואם בעל יבמתו ולא קנה אותה, לא קיים מצות יבום. וא"כ איך יתכן שיבוא על יבמתו כשיש כאן ערוה המונעת תפיסת קידושין. וע"כ דהערוה הותרה לגמרי ולכן תופסים בה קידושין, וקונה אותה, ומתקיימת מצות יבום.

וזהו שכתב שהדין הותרה נצרך לקיום העשה, דאם לא היה נותר, לא שייך ליבמה ולקיים העשה, ולכן כאן מחמת דהעשה דוחה, האיסור הותר לגמרי. משא"כ כשמייבם חייבי לאוין, שם אין צורך שיותר הלאו לגמרי כדי ליבמה, דהא קידושין תופסין בחייבי לאוין ולכן שם הוי רק בגדר דחווה, והלאו נשאר, ולכן ביאה שניה אסורה בחייבי לאוין. אבל ביבמה רגילה שיש בה איסור אשת אח, האיסור הותר לגמרי ולכן גם ביאה שניה מותרת.

והוסיף שם לבאר דהא דביבום חייל דין הותרה הוא משום דמצות יבום היא ולקחה לו לאשה ונעשית כאשתו לכל דבר, והיינו שיוכל לקיימה כאשתו, וא"כ היבום מחייב דיוכל לקיימה כאשתו לכל דבר, ומשום הכי כדדחי העשה דיבום ל"ת דחי באופן דתותר לו כאשתו לכל דבר. וזה לשונו איכא בכח העשה להתיר הלאו, עכ"ל. אבל בחייבי לאוין דהוי מעכב מצד אחר (לא מצד אשת אח) בכה"ג לא הותר אלא ביאה ראשונה כי לא נאמר בתורה שצריך לייבם חייבי לאוין. רק איסור אשת אח נדחה באופן שהותר לגמרי.

אמנם בחי' ר' שמעון (סי' א') כתב על הקושיא דהא אין תפיסת קידושין בחייבי כריתות ומה יועיל דאתי עשה ודחי ל"ת הא אין קידושין תופסין ואיך יקיים מצות יבום, דצ"ל דעשה דוחה ל"ת יש לו כח לבטל ממנה הדין שאין קידושין תופסין בה. דכיון דבלא"ה א"א לקיים העשה כיון שצריך שיחול הקנין, יש כח בעשה לדחות את סיבת האיסור ולבטל ממנה שם ערוה לגמרי כדי שיחול הקנין. וכן כתב בשערי ישר (ש"א פי"א) דע"י דחיית הלאו בטלה הסיבה שגורמת את הל"ת וכיון שגם תפיסת קנין היא צורך המצוה, כמו שבטלה סיבת האיסור משום מצות יבום כמו כן בטלה הסיבה המונעת תפיסת קידושין.

ובאבי עזרי (סוף הל' יבום) כתב לחדש דאף דאין קידושין תופסין בחייבי כריתות אבל קנין היבום היה חל כי יבום אינו קידושין, ולולא הפסוק דעליה והיינו אומרים דעשה דוחה ל"ת היתה מתייבמת למרות שהיא חייבי כריתות כי קנין יבום אין זו קידושין. רק שלמעשה לא מהני כי כתוב עליה ואין יבום כלל.

והנה לקמן דף ל"ט תניא אבא שאול אומר הכונס את יבמתו לשם נוי ולשום אישות ולשום דבר אחר כאילו פוגע בערוה, וקרוב אני בעיני להיות הוולד ממזר. וחכמים אומרים יבמה יבוא עליה מכל מקום. ולכאורה, אם הדין יבום הוא היתר גמור היכי קאמר אבא שאול שאם לא כיון לשם מצוה כאילו פוגע בערוה והרי איסור כלל. וע"כ דס"ל לאבא שאול שהאיסור דאשת אח לא הותרה אלא רק נדחית ע"י קיום העשה ולכן ס"ל שצריך לכיון לשם מצוה כדי שידחה האיסור. אלא דיש לדון מה סוברים חכמים שחולקים עליו דדילמא בהא גופא פליגי וסבירא להו דאשת אח הותרה ולכן גם בלי כוונה מותרת. וכן כתב בקובץ הערות (סי' ל"ו) שבזה גופא נחלקו רבנן ואבא שאול.